

The Impact of Entrepreneurship Training on Perceived Self-employment of Help Seekers of Imam Khomeini Relief Committee

¹Mahsa Miri , ²Alireza Ghasemizad* , ³Pay Mashayekh, ⁴Mehrdad Hamrahi

پذیرش مقاله: ۱۴۰۴/۰۳/۲۱

دریافت مقاله: ۱۴۰۳/۱۲/۲۷

Accepted Date: 2025/06/11

Received Date: 2025/03/17

Abstract

Entrepreneurship Education is a systematic process aimed at developing knowledge, skills, attitudes, and personality traits, delivered through formal education (Azim & Al-kahtani, 2015). Given that the key characteristics of entrepreneurs—such as initiative, risk-taking, independence, creativity, positive thinking, and more—are learnable and teachable, entrepreneurship education has become one of the most fundamental activities in the educational systems of developed countries. By providing a suitable environment and offering necessary training, efforts are made to strengthen these individual traits (Arasti, Sefidgar, & Zafrian, 2015). In fact, the success of advanced and developed countries in addressing unemployment is the result of their particular attention to entrepreneurship and fostering an entrepreneurial mindset within the educational system from childhood and adolescence (Sessen & Pruett, 2014). Self-employment plays a significant role in the economic development of a country (Aboho, Aleru, & Danladi, 2016; Okeke, Okonkwo, & Oboreh, 2016), and entrepreneurship education has been introduced as a means of supporting self-employment (Gafar et al., 2015). On the other hand, Martin, McNally, and Kay (2013) in their research have highlighted the impact of entrepreneurship education on self-employment. In other words, entrepreneurship education is a form of investment for the future, as through these trainings, individuals can gain positive experiences, make better decisions about their career paths, and engage in creating new jobs (Zabihi & Moghadasi, 2006). Entrepreneurship education enhances awareness of self-employment, motivates individuals to equip themselves with the necessary skills,

¹. Department of Educational Administration, Kazerun Branch, Islamic Azad University, Kazerun, Iran.

². Associate Professor Department of Educational Administration, Kazerun Branch, Islamic Azad University, Kazerun, Iran.

(Corresponding Author):

E-mail: Alirezaghasemizad@iau.ac.ir

³. Assistant Professor Department of Educational Administration, Kazerun Branch, Islamic Azad University, Kazerun, Iran.

⁴. Assistant Professor Department of Public Administration, Kazerun Branch, Islamic Azad University, Kazerun, Iran.

knowledge, and experience to establish and develop effective businesses (Fleming, 1996).

(Sri Ramalu, Nadarajah & Aremu, 2020) in a study involving 332 students from three higher education institutions in northern Malaysia, concluded that entrepreneurship education, entrepreneurial support, environment, and educational programs have a positive and significant impact on entrepreneurial self-employment. In other words, the knowledge gained from entrepreneurship education positively and significantly influences students' self-employment after graduation. (Iyortsuun, Goyit & Dakung, 2021) in a study of 445 students from four universities in northern Nigeria, found that intense passion, based on human capital theory, plays a mediating role in the relationship between entrepreneurship education programs and a positive attitude toward self-employment. (Zaman et al., 2021) in a study of 542 students from public universities in Pakistan, concluded that entrepreneurship education, which includes business programs, entrepreneurial self-efficacy, and social entrepreneurial attitudes, has a positive and significant impact on individuals' inclination toward self-employment. (Seyedi, Moradnezehadi & Mehdizadeh, 2021) in a study of 30 trainees from the Ivaneh Technical and Vocational Training Center for Women, aimed at comparing two teaching methods—lecture (control group) and guest lecture (experimental group)—on the learning of business and entrepreneurial skills, found that, except for human resource skills, the experimental group scored significantly higher in twelve other areas compared to the control group.

Research purpose:

The purpose of this quantitative quasi-experimental research was to estimate the impact of entrepreneurship training on perceived self-employment of help seekers of Imam Khomeini relief committee.

Research questions:

Is there a significant difference between the perceived self-employment of the experimental group and the control group in the science test before entrepreneurship training?

۲. Is there a significant difference between the perceived self-employment of the experimental group and the control group in the science test after entrepreneurship training?

Method

The study participants included three groups as follows: 70 help seekers of Imam Khomeini relief foundation. They divided to two groups : 27 people in control group and 27 people in experimental group by dropping out 9 people of 70 people as sample. The participants were selected through simple random sampling. Data were collected via Singh and Denoble(2003) and Decker and Calo(2012) scales. In this study, a quasi-experimental method with a pre-test and post-test design, including a control group, was used. The statistical population of this research included all clients of the Imam Khomeini Relief Committee in Fars Province. For entrepreneurship training, educational programs were first prepared, and the instructors responsible for implementing the program received the necessary training and acquired the required

information about the educational content. In this regard, after selecting various centers of the Imam Khomeini Relief Committee across Fars Province where the training was to be conducted, necessary coordination was made with the trainers of these centers to provide them with the required training. Following this, the initial preparations for working with the target clients began. For the analysis of data, T-Test & Analyze of Covariance in SPSS 25 were used.

Results

The findings of the first question of research showed that there is no significant difference between all dimensions of self-employment (ability to recognize ideas for self-employment; feel confident enough to quit a secure job; ability to run a business; to have intentions to be self-employed; to devote free time to the further researching and planning of own business) of the experimental group and the control group in the science test before entrepreneurship education. At the end the results of the second question of research showed that there is significant difference between all dimensions of self-employment (ability to recognize ideas for self-employment; feel confident enough to quit a secure job; ability to run a business; to have intentions to be self-employed; to devote free time to the further researching and planning of own business) of the experimental group and the control group in the science test before entrepreneurship education.

Discussion and conclusions

The findings of this research showed that the impact of entrepreneurship education on self-employment of help seekers of Imam Khomeini relief foundation. In this regard, the authorities should hold the entrepreneurship training courses for help seekers of Imam Khomeini relief foundation to motivate them to run their own business. "Indeed, entrepreneurship education is an important method for encouraging entrepreneurship because it: gives individuals a sense of independence and self-confidence; enables individuals to identify career priorities; broadens their perspective, allowing them to better recognize opportunities; and provides them with the knowledge to successfully develop new business opportunities (Doğan, 2015). On the other hand, entrepreneurship education enhances students' entrepreneurial awareness and abilities, helping them achieve independence. In other words, such education leads to the creation of new businesses and improves the level and quality of existing businesses (Long et al., 2021). In fact, entrepreneurship refers to the knowledge, skills, competencies, and mental frameworks that university graduates are expected to utilize to seize surrounding opportunities for self-employment and succeed in this endeavor (Kalimasi & Herman, 2016). In other words, entrepreneurship education can influence the knowledge and skills of graduate entrepreneurs, encouraging them to pursue self-employment. Essentially, this type of education provides entrepreneurial students with the knowledge and skills they need for self-employment (Yoon, 2018).

Keywords: Entrepreneurship Education(training), Perceived Self-Employment, Ideas Management, Business Planning

تأثیر آموزش کارآفرینی بر خوداشتغالی ادراک شده مددجویان کمیته امداد امام خمینی: رویکرد آزمایشی

مهسا میری^۱، علیرضا قاسمی زاد^۲، پری مشایخ^۳، مهرداد همراهی^۴

چکیده

هدف: هدف این پژوهش از نوع کمی بررسی تأثیر آموزش کارآفرینی بر خوداشتغالی ادراک شده مددجویان کمیته امداد امام خمینی بود.

روش: روش پژوهش، روش شبه آزمایشی از نوع پیش‌آزمون پس‌آزمون با گروه گواه بود. جامعه آماری این پژوهش شامل کلیه مددجویان کمیته امداد امام خمینی استان فارس است. مشارکت کنندگان این پژوهش با استفاده از روش نمونه گیری تصادفی سیستماتیک ۷۰ نفر بودند که از لیست مددجویان به طور تصادفی انتخاب شدند. با حذف ۹ نفر از افراد نمونه به دلیل افت، با تقسیم تصادفی آنها به دو گروه ۲۷ نفره و با تعیین تصادفی یک گروه به عنوان گروه آزمایش و گروه دیگر به عنوان گروه گواه در نظر گرفته شدند. گروه آزمایش تحت آموزش های کارآفرینی قرار گرفتند. برای ارزیابی خوداشتغالی مددجویان کمیته امداد امام خمینی از پرسشنامه خوداشتغالی ادراک شده استفاده شد. از سوی دیگر برای آموزش کارآفرینی نیز ابتدا برنامه های آموزشی فراهم گردید و دبیران مجری این طرح، آموزش ها و دوره های لازم را دیده و درباره این آموزش ها، اطلاعات لازم را کسب نمودند. داده ها با آزمون های تی مستقل و تحلیل کوواریانس تحلیل شدند.

یافته‌ها: نتایج نشان داد که پس از آموزش کارآفرینی، از نظر توانایی تشخیص ایده ها، اعتماد به نفس برای ترک شغل، قصد خوداشتغالی، توانایی اداره کسب و کار، و اختصاص وقت آزاد برای بررسی و برنامه ریزی کسب، مددجویان گروه آزمایش از توانایی بالاتری برخوردارند. بر اساس یافته های پژوهش می توان با آموزش های ساختمان مبتنی بر کارآفرینی می توان زنان سرپرست خانواده را به خوداشتغالی ترغیب نمود.

واژه های کلیدی: آموزش کارآفرینی، خوداشتغالی ادراک شده، مدیریت ایده ها، برنامه ریزی کسب و کار

^۱ گروه مدیریت آموزشی، واحد کازرون، دانشگاه آزاد اسلامی، کازرون، ایران.

^۲ دانشیار گروه مدیریت آموزشی، واحد کازرون، دانشگاه آزاد اسلامی، کازرون، ایران.

E-mail: Alirezaghasemizad@iau.ac.ir

*(نویسنده مسئول):

^۳ استادیار گروه مدیریت آموزشی، واحد کازرون، دانشگاه آزاد اسلامی، کازرون، ایران.

^۴ استادیار گروه مدیریت، واحد کازرون، دانشگاه آزاد اسلامی، کازرون، ایران.

مقدمه

امروزه کارآفرینی به عنوان عنصری حیاتی در رشد و توسعه اقتصادی و ایجاد کسب و کارهای جدید و نوپا مورد تأکید است. برنامه های توانمندسازی اقتصادی مددجویان را با محوریت اشتغال به عنوان اصلی ترین راهبرد در مبارزه با فقر، مبتنی بر فرایندی گام به گام با استفاده از تجارب گذشته، مطالعات تطبیقی مدل های رایج در سایر کشورهای جهان و ابتکار و خلاقیت متخصصین ایرانی در چارچوب الگوی ایرانی اسلامی پیشرفت تدوین و اجرا نماید، به نحوی که الگوی کمیته امداد امام خمینی(ره) در اشتغال هم اکنون به عنوان چارچوبی علمی، نوین و کاربردی مورد توجه محافل علمی و سیاستی داخلی و خارجی قرار گرفته است. این الگو با رویکردی تحولی_جهادی بر سه راهبرد استوار است:

الف) توسعه مشارکت فعالان کسب و کار با محوریت به کارگیری کارآفرینان حرفه ای کشور و جلب همکاری خیرین کارآفرین، جهادگران کارآفرین، مراکز نوآوری، پارک های فناوری، شرکت های دانش بنیان، مراکز آموزشی فنی و حرفه ای، شرکت ها و کارخانه های متوسط و بزرگ، اصناف، صنایع خرد، شهرک های صنعتی، مراکز مشاوره شغلی و ...

ب) توسعه زنجیره های ارزش منتخب با اولویت زنجیره های ارزش مؤثر در اقتصاد ملی و متناسب با زیست بوم اقتصادی امداد در بخش های صنایع دستی، فناوری اطلاعات و ارتباطات، صنایع اسباب بازی، کشاورزی، دامپروری، و ...

ج) پیگیری بهبود فضای کسب و کار در دو بخش خرد: کمک به بازاریابی و فروش، تعامل با مؤسسات مالی و اعتباری، ایجاد صندوق ضمانت و صندوق پوشش ریسک، و بخش کلان: مطالبه بهبود فضای کسب و کار در سطح ملی. با نگاهی به این برنامه شاهد این امر هستیم که برنامه های توانمندسازی حتی اگر کامل اجرا شوند تا زمانی که مهارت خوداشتغالی در مددجویان وجود نداشته باشد یا به عبارتی دانش، مهارت و نگرش نباشد این برنامه ها با شکست مواجه می شوند. در این راستا نیاز به آموزش و ارائه راهبردهایی در این خصوص حائز اهمیت است.

کارآفرینی رفتاری است که بر مبنای نگرش افراد بوده و موجب بروز قابلیت شناسایی و تشخیص فرصت ها در افراد و تشویق و ترغیب آنها برای راه اندازی کسب و کارهای جدید و موفقیت اقتصادی می گردد (Acar, 2016; Ajzen, 1991; Shapero & Sokol, 1982). کارآفرینی مفهومی مهم و رو به رشد در سال های اخیر است که در نتیجه تغییرات که در عصر جهانی شدن امری حائز اهمیت است و لازم است به آن توجه بیشتری شود. در محیط رقابتی کنونی اهمیت کارآفرینی رو به افزایش است. کارآفرینی به واسطه به کارگیری منابع مختلف و تکنولوژی های جدید موجب پیشرفت در دنیای امروزی می شود (Ay & Acar, 2016). در دنیای امروزی کارآفرینی، کانون و مرکز ثقل کار و تلاش و پیشرفت بشر تلقی می گردد. برای ترویج کارآفرینی باید شرایط مناسبی را فراهم آورد. آموزش دارای نقشی کلیدی در توسعه این امر مهم است (Habashi, Graziano & Hoover, 2016).

آموزش کارآفرینی فرایندی است نظام مند که با هدف توسعه دانش، مهارت، نگرش و ویژگی های شخصیتی و در قالب آموزش های رسمی ارائه می شود (Azim & Al-kahtani, 2015). با توجه به این که

ویژگی های اصلی کارآفرینان از قبیل: ابتکار عمل، ریسک پذیری، استقلال طلبی، خلاقیت، مثبت اندیشی و ...، اکتسابی و قابل آموزش هستند، بنابراین آموزش کارآفرینی امروزه به یکی از اساسی ترین فعالیت ها در نظام های آموزشی کشورهای پیشرفته تبدیل شده است. به طوری که با فراهم کردن محیط مناسب و ارائه آموزش های لازم، نسبت به تقویت این ویژگی های فردی اقدام می شود (آراستی، سفیدگر و زعفریان، ۲۰۱۵). در واقع موفقیت کشورهای پیشرفته و توسعه یافته در حل مشکل بیکاری، نتیجه توجه خاص به بحث کارآفرینی و تقویت روحیه و نگرش کارآفرینانه در نظام آموزشی از سنین کوردکی و نوجوانی است (Sessen & Pruett, 2014).

از طرفی کارآفرینان افرادی هستند که: تولیدات جدید را توسعه می دهند؛ موجب بهبود فرایندهای جدید می شوند؛ منجر به شکل دهی ساختار سازمانی جدید می گردند؛ و در نهایت از طریق خلق کسب و کارهای جدید، شرایط اقتصادی را بهبود می بخشند (Schumpeter, 2013). در واقع کارآفرینی ابزاری قوی در مقابله با بیکاری در بین جوانان است (Dlamini & Bimha, 2017). با توجه به نقش و جایگاه مهمی که کارآفرینی و کارآفرینان در جریان رشد و توسعه کشورها ایفا می کنند، دولت ها سعی دارند تعداد بسیاری از افراد را که واجد ویژگی های کارآفرینی هستند را در جهت آموزش های کارآفرینی سوق دهند. از آنجایی که کارآفرینان در تشخیص فرصت ها و موقعیت ها، مهارت های ویژه ای دارند پیشگامان واقعی تغییر، توسعه و تحول در جامعه به شمار می آیند (اسعدی خلیلی و همکاران، ۱۳۹۷).

فرایند کارآفرینی، پیامدها و اثرات زیادی در جامعه به دنبال خواهد داشت که ایجاد اشتغال و رفع بحران بیکاری یکی از این تأثیرات است. این فرایند زمانی اهمیت دو چندان می یابد که بتواند منجر به توانمندسازی افرادی گردد که در فقر و محرومیت اقتصادی به سر برده و ناچارند که در چرخه های حمایتی سازمان ها و ارگان های حمایتی قرار گیرند. با توجه به حجم عظیمی از افراد فقیر دارای توان کار تحت پوشش نهادهای حمایتی مانند کمیته امداد و سازمان بهزیستی، و همچنین الزام دولت به توانمندسازی افراد ضعیف لزوم توجه به این بخش از جامعه ضروری به نظر می رسد. بعد از مشخص شدن اهمیت کارآفرینی، ضرورت توجه و تربیت افراد غیر کارآفرین و آموزش کارآفرینی به آنها از اهمیت ویژه ای برخوردار است. بنابراین فعالیت های آموزشی برای تربیت و پرورش کارآفرینان در دستور کار بسیاری از مراکز آموزشی و سازمان ها قرار گرفته است. به عبارتی لازمه توسعه کارآفرینی، آموزش آن است. از طرفی با توجه به تأکید دولت در برنامه پنجم توسعه کشور مبتنی بر توانمندسازی افراد دارای قابلیت بازتوانی از چرخه حمایت، لازم است آموزش کارآفرینی به افراد محروم و فقر جامعه، جهت اجرای عدالت و کاهش فقر و بیکاری، مورد توجه دولتمردان قرار گیرد. به عبارتی آموزش کارآفرینی یکی از اساسی ترین مراحل توانمندسازی و کارآفرینی است؛ لذا توجه به فرایند این آموزش در نهادهای حمایتی از جمله کمیته امداد امام خمینی اهمیتی دو چندان می یابد (اسعدی خلیلی و همکاران، ۱۳۹۷).

کمیته امداد امام یک نهاد عمومی است که با هدف یاری به محرومان و مستضعفان و خودکفا کردن آنها از سال ۱۳۵۷ شروع به فعالیت کرده است و صرفاً یک بنگاه خدماتی نیست و نقش کارآفرینی اجتماعی را نیز بر عهده دارد (کرمی، مبارکی و مهاجری، ۱۳۹۰). کمیته امداد اهدافی چون ارتقاء سطح آگاهی های

فرهنگی، علمی و مهارت های فنی حرفه ای مددجویان، افزایش توان اقتصادی افراد و خانواده های مستعد تا مرز خودکفایی کامل به نحوی که آثار فقر و محرومیت از زندگی فردی و خانوادگی ایشان محو گردد، ایجاد فرهنگ کارآفرینی و تلاش در مددجویان برای رسیدگی به زندگی بهتر و در نهایت شناسایی منابع و امکانات بالقوه و بالفعل مناطق مختلف کشور به منظور بهره گیری در جهت توسعه فرصت های شغلی را پیگیری می نماید (جلیلیان و پاپ زن، ۱۳۹۸). در واقع کمیته امداد امام خمینی با کشف، خلق و ارزیابی الگوهای مناسب کارآفرینی اقدامات مؤثری را به ویژه در زمینه اشتغال از خود بروز می دهد. امروزه کارآفرینی به عنوان یک علم میان رشته ای شناخته شده است که اهمیت آموزش آن به منظور دستیابی به نقطه آغازی در تقویت تمایل به استقلال، فرصت جویی، ابتکار، تمایل به خطرپذیری، تعهد به کار و تحمل ابهام، بر کسی پوشیده نیست. افراد تحت پوشش کمیته امداد اغلب افرادی سالم و توانمند هستند لذا قابلیت پذیرش آموزش ها را در جهت بهبود وضعیت معیشت خویش را دارند. کمیته امداد امام خمینی به عنوان یکی از بزرگ ترین نهادهای حمایتی کشور است که تعداد زیادی از اقشار نیازمند را تحت پوشش خدمات متنوع خود قرار داده و تلاش دارد با برنامه های آموزش کارآفرینی، امکان خودکفایی و استقلال آنها در زمینه های مختلف اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی را فراهم نماید (ولی خانی و واله ای، ۲۰۲۱). از سوی دیگر یکی از فعالیت های مهم کمیته امداد، کمک به خوداشتغالی و رفع بیکاری محرومان در قالب طرح های اشتغال زایی و خودکفایی است. در واقع مأموریت کمیته امداد از حمایت از اقشار محروم جامعه در مرحله اول، خوداشتغالی و بسترسازی برای تأمین معاش آنها بوده و در مرحله بعدی با ارائه آموزش ها و مهارت های مختلف هدف توانمندسازی این اقشار محروم را در جهت خودکفایی دنبال می کند (کرمی، مبارکی و مهاجری، ۱۳۹۰).

خوداشتغالی معادل اصطلاح کار برای خود می باشد، از این رو نوعی اشتغال در بخش غیرمزدبگیری است که فرد شاغل با اتکاء به توان شخصی، ابتکار و خلاقیت خود به کارهای تولیدی و خدماتی و در نتیجه کسب درآمد می پردازد (شاه آبادی و خاتمی، ۱۳۹۲). خوداشتغالی هر نوع فعالیت تولیدی و خدماتی مولد ارزش اقتصادی در بخش غیر مزدبگیری را شامل می شود. همه آنهایی که برای خود و به حساب خود کار می کنند و تابعیت اقتصادی از کارفرما ندارند، خوداشتغال محسوب می شوند، از این رو خوداشتغالی به عنوان کار مستقل و غیر تابع پدیده های جدید در اقتصاد نیست و ریشه ای عمیق در فرهنگ کهن جوامع بشری دارد (قوامی، ۲۰۰۳). از آنجایی که یکی از مشکلات اقتصاد ایران، بالا بودن نرخ بیکاری است لذا یکی از راه های قابل قبولی که می توان با استفاده از آن، این مشکل را تعدیل نمود، تشویق افراد در جهت خوداشتغال شدن و در نتیجه افزایش نرخ خوداشتغالی است (شاه آبادی و خاتمی، ۱۳۹۲).

از سوی دیگر بسیاری از محققان معتقدند خوداشتغالی به شکلی از اشتغال اطلاق می گردد و با کارآفرینی مترادف است. سایر محققین نیز بر این باورند که خوداشتغالی به عنوان شکل مطلوبی از توسعه اقتصادی یا آسیب شناسی بازار کار مد نظر قرار گرفته است. دو مفهوم کارآفرینی و خوداشتغالی وجوه مشترکی با هم دارند چراکه شخصی که ریسک کرده و خواهان استقلال در کار خود است لازم است از مهارت ها و توانایی های کارآفرینانه برخوردار باشد (Guera & Patoeli, 2016). مطابق با نظر (Anu, 2025)

کارآفرینان افراد خوداشتغالی هستند که کسب و کار خود را دارند و منبع اصلی توسعه اند. از آنجا که افراد خوداشتغال به دنبال راه اندازی کسب و کار خود هستند، بنابراین خوداشتغالی با کارآفرینی کاملاً مرتبط است. خوداشتغالی و کارآفرینی هر دو راهی برای افزایش ایجاد شغل و بهره وری محسوب می شوند (Macieira, 2009). از طرفی آموزش کارآفرینی بر آماده سازی یادگیرندگان برای خوداشتغالی متمرکز است. به عبارتی آموزش کارآفرینی برای ارتقای ایجاد شغل و کاهش بیکاری و در نتیجه توسعه اقتصادی، امری حیاتی است. بنابراین کشورها برای حرکت به سمت توسعه پایدار و کاهش فقر و مشکلات بیکاری لازم است از طریق آموزش کارآفرینی، زمینه را برای خود اشتغالی مهیا سازند (Gibb, 1987).

از سوی دیگر بر طبق نظر Thompson (2009) تمایل و قصد کارآفرینانه به تمایل فرد در راه اندازی کسب و کاری جدید و برنامه ریزی برای انجام آن کسب و کار در آینده اطلاق می گردد. تمایل به کارآفرینی به عنوان حالتی از ذهن تعریف شده است که تمایل فرد را برای راه اندازی و شروع کسب و کاری جدید یا ایجاد ارزش در سازمان نشان می دهد (Remeikiene, Dumciuviene & Startiene, 2013).

بر طبق نظر Liñán, Nabi & Krueger (2013) نیز تمایل به کارآفرینی به عنوان آگاهی و اعتقاد هوشیارانه فرد در تمایل و قصد او برای راه اندازی کسب و کاری جدید و برنامه ریزی برای اجرای آن در آینده است. از طرفی آموزش کارآفرینی مجموعه ای از فعالیت های آموزشی را شامل می شود که موجب افزایش انگیزش افراد و قصد آنها در انجام فعالیت های کارآفرینانه می گردد (Liñán, 2004). به عبارتی آموزش کارآفرینی بر نگرش و تمایل دانشجویان به سمت و سوی کارآفرینی و خودکارآمدی کارآفرینانه آنها تأثیرگذار است. به عبارتی عدم وجود آموزش کارآفرینی منجر به سطح پایین قصد و تمایل به کارآفرینی در بین دانشجویان می گردد (Lüthje & Franke, 2002). از طرفی تمایل به کارآفرینی با خوداشتغالی نیز مرتبط است چراکه تمایل به کارآفرینی به عنوان تمایل و قصد برای خوداشتغالی یا راه اندازی شرکت هایی نوپا معرفی شده است (Iakovleva & Kolvereid, 2009).

خوداشتغالی اخیراً در دنیا بسیار مد نظر قرار گرفته است و رو به افزایش است چراکه این امر منجر به کاهش فقر و همچنین کاهش نرخ بیکاری در میان فارغ التحصیلان دانشگاهی می شود (Fatoki, 2014). بنابراین کارآفرینی و آموزش آن به عنوان نوش دارو و اکسیری معجزه آسا مد نظر قرار گرفته است (Ungerma, Dedkova & Gurinova, 2018). به عبارتی کارآفرینی نیرویی محرک در توسعه اقتصادی است به این ترتیب که دولت ها برنامه های کارآفرینانه خود را آغاز کرده و از کارآفرینان نوپا حمایت می نمایند (Blackburn, 2016).

Singh & Denoble (2003) دیدگاه خوداشتغالی را بر مبنای سه بعد اصلی معرفی کرده اند (توانایی های ادراک شده برای شناسایی و عمل بر اساس فرصت ها، تمایل به ایجاد تعهد شخصی برای تشویق به خوداشتغالی و قصد خوداشتغالی). از سوی دیگر دیدگاه ها نسبت به خوداشتغالی بر مبنای سه بعد مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است. اولین بعد تمایل برای خوداشتغالی است که از این طریق می توان عوامل مؤثر بر تمایل فردی را توضیح داد. این امر به میزان تحمل فرد در ریسک کردن و استقلال او بستگی دارد (Blackburn, 2016). دومین بعد توانایی ادراک شده است که از طریق آن فرد قادر به شناسایی فرصت

ها و عمل بر مبنای آن فرصت ها می گردد. سومین بعد نیز سرمایه فردی است که به عنوان بزرگترین و مهم ترین سرمایه در نظر گرفته می شود. به عبارتی آموزش کارآفرینی می تواند با تأثیر بر دانش و مهارت کارآفرینان فارغ التحصیل منجر به تشویق آنها به خوداشتغالی گردد. در واقع این نوع آموزش دانش و مهارتی که دانشجویان کارآفرین برای خوداشتغالی نیاز دارند را در اختیار آنها می گذارد (Yoon, 2018). عواملی مانند جنسیت، توانایی ادراک شده، والدین خوداشتغال و ریسک پذیری، از محرک های خوداشتغالی محسوب می گردند (Verheul et al, 2015).

از عوامل مؤثر بر خوداشتغالی می توان به عواملی مانند بیکاری، ناتوانی در پیدا کردن شغلی مناسب و پردرآمد، رضایت شغلی، ویژگی های شخصیتی، و تمایل به استقلال معرفی نمود. بنابراین کارآفرینی را می توان به عنوان اکسیری برای خوداشتغالی در نظر گرفت (Terjesen, Hessels & Li, 2016). آموزش کارآفرینی به عنوان عاملی اساسی برای خوداشتغالی، توسعه منطقه ای و پویایی اقتصادی در دنیای امروزی محسوب می گردد (Afolabi et al, 2017). (Odevale et al, 2019) بر این باورند که کسب دانش از طریق آموزش کارآفرینی بر تصمیم گیری او برای خوداشتغالی تأثیرگذار است. از سوی دیگر Douglas & Shepherd (2002) معتقدند افرادی که نگرش مثبتی به ریسک پذیری و استقلال دارند، تمایل بیشتری به خوداشتغالی دارند. از طرفی ذوالفقاری (۲۰۰۳) در تحقیقی بین مددجویان کمیته امداد امام خمینی در سمنان متوجه نرخ نامطلوب موفقیت مددجویان این کمیته در خوداشتغالی شد و آموزش کارآفرینی به مددجویان را برای بهبود وضعیت خوداشتغالی آنها توصیه نمود (کرمی، مبارکی و مهاجری، ۱۳۹۰). (Fayolle, Gailly & Lassas-Clerc, 2006) نیز به تأثیر مثبت آموزش کارآفرینی بر نگرش دانشجویان نسبت به خوداشتغالی اشاره کرده اند. در واقع آموزش کارآفرینی به عنوان محرکی برای خوداشتغالی شناسایی و معرفی شده است (Li & Liu, 2011).

خوداشتغالی در توسعه اقتصادی کشور نقش مهمی ایفا می کند (Aboho, Aleru & Danladi, 2016; Okeke, Okonkwo & Oboreh, 2016) و آموزش کارآفرینی به عنوان حمایت از خوداشتغالی معرفی شده است (Gafar et al, 2015). از سوی دیگر (Martin, McNally & Kay, 2013) در تحقیق خود به تأثیر آموزش کارآفرینی بر خوداشتغالی اشاره کرده اند. به عبارتی آموزش کارآفرینی یک نوع سرمایه گذاری برای آینده است زیرا ضمن این آموزش ها، افراد از طریق کسب تجربیات مثبت می توانند تصمیمات بهتری درباره آینده کاری خود اتخاذ نموده و به ایجاد شغل جدید پردازند (ذبیحی و مقدسی، ۲۰۰۶). آموزش کارآفرینی سطح آگاهی از خوداشتغالی، انگیزه افراد برای تجهیز خود به مهارت ها، دانش و تجربه مورد نیاز برای ایجاد و توسعه کسب و کار مؤثر را ارتقاء می دهد (Fleming, 1999). (Van der Ogunidipe et al, 2012) zwan et al (2013) نیز معتقدند که آموزش کارآفرینی تأثیری مثبت بر تمایل افراد به خوداشتغالی دارد. از طرفی (Akpan & Etor, 2013) آموزش کارآفرینی را به عنوان راهبردی قوی برای برانگیختن دانشجویان در جهت کارآفرین شدن مد نظر قرار داده اند.

Henry, Hill & Leitch (2005) نیز آموزش کارآفرینی را به عنوان نوعی از آموزش تلقی می کنند که منجر به تقویت نگرش های مثبت، نوآوری و مهارت های خوداتکایی در دانشجویان می گردد. در واقع

دانشجویان به جای اتکا به دولت و استخدام های دولتی، به طور مستقل عمل کرده و به خوداشتغالی گرایش می یابند. (Solomon, 2007) معتقد است که اساس کارآفرینی توانایی در خلق تجارتي جدید از طریق ترکیب اطلاعاتی برگرفته از محیط خارجی و به منظور مواجهه با عدم اطمینان محیطی است و در نهایت منجر به خوداشتغالی می شود. در واقع آموزش کارآفرینی با افزایش آگاهی موجب هموار کردن مسیر شغلی افراد و خوداشتغالی آنها می شود (Slavtchev, Laspita & Patzelt, 2012). از طرفی آموزش کارآفرینی قدرت ریسک پذیری را در افراد تحت آموزش، ارتقاء می دهد و از این طریق موجبات راه اندازی مشغول توسط افراد و خوداشتغالی افراد را فراهم می سازد. تعدادی از محققان نیز به رابطه بین آموزش کارآفرینی و تمایل به خوداشتغالی اشاره کرده اند (Emmanuel, 2017). (Kumara, 2012) معتقد است دانشجویانی که تحت آموزش کارآفرینی قرار گرفته اند نگرشی مثبت به خوداشتغالی دارند. تمایل به خوداشتغالی در واقع تمایل فرد برای شروع و راه اندازی شغلی جدید در آینده است (Davidson, 2009). از طرفی کشورهای در حال توسعه برای تقویت خوداشتغالی نیاز به تمرکز بر آموزش کارآفرینی دارند در حالی که کشورهای توسعه یافته لازم است بر مطالعات دانشگاهی و علمی متمرکز گردند (Dodd & Hynes, 2012). در همین راستا (Musetscho & Lethoko, 2017) معتقدند که برنامه آموزشی آموزش کارآفرینی موجب برانگیختن تمایل به کارآفرینی در دانشجویان تحت تعلیم شده و در نهایت منجر به خوداتکایی و خوداشتغالی آنها می گردد. (Michaelides & Davis, 2020) متوجه شدند که آموزش کارآفرینی به افراد بیکار کمک می کند تا به سمت خوداشتغالی رفته و مشغول کار شوند. به عبارتی یک برنامه مناسب و با طراحی مطلوب برای آموزش کارآفرینی، دانشجویان را به سمت و سوی خوداشتغالی هدایت می کند (Castillo, De Jorge-Moreno & Triguero, 2012).

پیشینه پژوهش

(Chienwattanasook & Jermisittiparsert, 2019) در تحقیقی بین ۲۲۷ نفر از دانشجویان دانشگاه های دولتی در تایلند متوجه تاثیر آموزش کارآفرینی بر دیدگاه دانشجویان فارغ التحصیل نسبت به خوداشتغالی شدند. آنها متوجه تاثیر مثبت و معنادار مهارت های ارتباطی و نوآوری به عنوان دو بعد آموزش کارآفرینی بر دیدگاه های دانشجویان نسبت به خوداشتغالی شدند.

(Sri Ramalu, Nadarajah & Aremu, 2020) در تحقیقی بین ۳۳۲ نفر از دانشجویان سه مؤسسه آموزش عالی در شمال مالزی به این نتیجه دست یافتند که آموزش کارآفرینی، حمایت کارآفرینانه، محیط و برنامه های آموزشی تأثیری مثبت و معنادار بر خوداشتغالی کارآفرینانه دارد. به عبارتی دانش کسب شده از آموزش کارآفرینی بر خوداشتغالی دانشجویان بعد از فارغ التحصیلی از دانشگاه تأثیری مثبت و معنادار دارد.

(Iyortsuun, Goyit & Dakung, 2021) در تحقیقی بین ۴۴۵ نفر از دانشجویان در چهار دانشگاه در شمال نیجریه متوجه شدند که اشتیاق حاد با توجه به تئوری سرمایه انسانی در رابطه بین برنامه آموزش کارآفرینی و نگرش مثبت به خوداشتغالی نقش واسطه را ایفا می کند.

Zaman et al (2021) در تحقیقی بین ۵۴۲ نفر از دانشجویان در دانشگاه های دولتی پاکستان به این نتیجه دست یافتند که آموزش کارآفرینی که شامل برنامه های تجاری، خودکارآمدی کارآفرینانه و نگرش های کارآفرینانه اجتماعی است، بر تمایل به خوداشتغالی افراد تأثیری مثبت و معنادار دارد. طباطبایی و همکاران (۲۰۲۱) در تحقیقی به روش فراتحلیل ده پژوهش در حوزه پرورش کارآفرینان بدین نتیجه دست یافتند که عوامل مؤثر بر پرورش کارآفرینی در دانشگاه ها به ترتیب عواملی همچون آموزش، زیرساخت ها، و در نهایت ارتباط با صنعت و دانشگاه می باشد.

صیدی، مرادنژادی و مهدی زاده (۲۰۲۱) در تحقیقی بین ۳۰ نفر از کارآموزان خیاطی مرکز آموزش فنی و حرفه ای خواهران ایوان و با هدف مقایسه دو روش تدریس سخنرانی (گروه گواه) و سخنران مهمان (گروه آزمایش) در یادگیری مهارت های کسب و کار و کارآفرینانه کارآموزان این مرکز به این نتیجه رسیدند که به جز مهارت منابع انسانی در دوازده مورد دیگر میانگین نمره گروه آزمایش به طور معناداری بیشتر از گروه کنترل بوده است.

رفیعی، یارمحمدیان و کشتیاری (۲۰۱۹) در تحقیقی کیفی از نوع تحلیل مضمون مصاحبه های کلیه صاحب نظران حوزه کارآفرینی علوم انسانی شهر اصفهان موفق به طراحی الگوی مفهومی محتوای آموزش کارآفرینی شدند. این الگو در سه سطح خودآگاهی، خودکارآمدی و خودشکوفایی ترسیم گردید. الگوی مذکور نقش بسزایی در ارایه یک آموزش هدفمند در آموزش عالی به ویژه برای رشته های علوم انسانی دارد.

با توجه به نقش کمیته امداد امام خمینی به عنوان نهادی حمایتی و مسئولیت آن در کمک به خوداشتغالی و رفع معطل بیکاری محرومان، اهمیت کارآفرینی و آموزش آن در جهت تقویت خوداشتغالی مددجویان این نهاد و عدم وجود تحقیقی در این رابطه در نهاد مورد نظر، در این تحقیق به بررسی تأثیر آموزش کارآفرینی بر خوداشتغالی ادراک شده و تمایل به کارآفرینی مددجویان کمیته امداد امام خمینی در استان فارس پرداخته خواهد شد.

سؤال پژوهش

آیا تفاوت معناداری بین خوداشتغالی مددجویان دو گروه آزمایشی و گواه پس از آموزش کارآفرینی وجود دارد؟

روش شناسی پژوهش

در این پژوهش از روش شبه آزمایشی از نوع پیش آزمون- پس آزمون با گروه گواه استفاده شد. جامعه آماری این پژوهش شامل کلیه مددجویان کمیته امداد امام خمینی استان فارس بودند. برای بررسی تأثیر آموزش کارآفرینی بر خوداشتغالی مددجویان کمیته امداد، به روش نمونه گیری تصادفی سیستماتیک ۷۰ نفر را از لیست مددجویان به طور تصادفی انتخاب شدند با حذف ۹ نفر از افراد نمونه به دلیل افت، با تقسیم تصادفی آنها به دو گروه ۲۷ نفره و با تعیین تصادفی یک گروه به عنوان گروه آزمایش و گروه دیگر به عنوان گروه گواه در نظر گرفته شدند. گروه آزمایش تحت آموزش های کارآفرینی قرار گرفتند. در این

بخش برای ارزیابی خوداشتغالی مددجویان کمیته امداد امام خمینی از پرسشنامه استاندارد Decker & Calo(2012) و Singh & Denoble(2003) که روایی و پایایی آن توسط علی محمدی (۲۰۱۳) سنجیده شده است که پایایی آن ۸۶٪ به دست آمده و روایی صوری آن نیز به تایید متخصصان این حوزه رسید، استفاده شد. این پرسشنامه شامل ۵ بعد و ۵۰ گویه است. خوداشتغالی با استفاده از طیف پنج گزینه ای لیکرت که از کاملاً نادرست تا کاملاً درست درجه بندی شده است، سنجیده می شود. نمره گذاری پرسشنامه از خیلی زیاد (۵) تا خیلی کم (۱) می باشد.

برای آموزش کارآفرینی ابتدا برنامه های آموزشی فراهم گردید و دبیران مجری این طرح، آموزش ها و دوره های لازم را دیده و درباره این آموزش ها، اطلاعات لازم را کسب نمودند. در این رابطه بعد از انتخاب مراکز مختلف کمیته امداد در سراسر استان فارس که قرار بود این آموزش در آنها اجرا گردد با مربیان این مراکز هماهنگی های لازم جهت آموزش آنها صورت پذیرفت. پس از آن مقدمات اولیه کار در ارتباط با مددجویان هدف آغاز گردید. داده ها با استفاده از نرم افزار SPSS۲۵ و آزمون تی مستقل و تحلیل کوواریانس مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند.

یافته های پژوهش

تحلیل داده ها قبل از مداخله

- آیا پس از آموزش کارآفرینی، تفاوت معنی داری بین گروه آزمایشی و گواه در آزمون علوم وجود دارد؟ پیش از انجام تحلیل کواریانس، پیش فرض های همگنی واریانس ها و نرمال بودن توزیع نمرات بررسی گردید. پیش از تحلیل سوالات پژوهش برای اطمینان از همگنی واریانس دو گروه آزمایشی و گواه، پیش از آموزش، از آزمون لوین برای کارآفرینی استفاده شد. با توجه به مقدار آزمون لوین برای توانایی تشخیص ایده ها $(F=۱/۶۸, p=۰/۲۰)$ اعتماد به نفس برای ترک شغل $(F=۳/۲۲, p=۰/۰۸)$ قصد خوداشتغالی $(F=۳/۷۶, p=۰/۰۵۹)$ و توانایی اداره کسب و کار $(F=۱/۳۵, p=۰/۵۵)$ و اختصاص وقت آزاد برای بررسی و برنامه ریزی کسب و کار $(F=۱/۰۹, p=۰/۶۲)$ همگنی واریانس دو گروه مورد تایید قرار گرفت. براساس جدول شماره ۲ و ۳ تحلیل کواریانس برای مقایسه دو گروه، نشان داد که پس از اجرای آموزش کارآفرینی از نظر توانایی تشخیص ایده ها، با کنترل اثر متغیر مزاحم توانایی تشخیص ایده ها پس از آموزش $(F=۰/۰۰۱, p>۰/۰۵)$ ، میانگین گروه آزمایشی $(۲/۶۵)$ از میانگین گروه گواه $(۱/۷۲)$ بالاتر بوده و براساس F بدست آمده $(۳۰/۴۲)$ در درجه آزادی ۱ و ۵۱، تفاوت معنی داری بین توانایی تشخیص ایده ها دو گروه آزمایش و کنترل در سطح معنا داری $(۰/۰۰۰۱)$ وجود دارد.

جدول ۲ میانگین و انحراف استاندارد توانایی تشخیص ایده ها در گروه آزمایشی و گواه پس از آموزش

آزمایشی		گواه	
میانگین	انحراف استاندارد	میانگین	انحراف استاندارد
۲,۶۵۰	۰/۷۸	۱/۷۲	۰/۳۶
(۲۷)		(۲۲)	

جدول ۳ مقایسه میانگین توانایی تشخیص ایده های گروه آزمایشی و گواه پس از آموزش با کنترل متغیر مزاحم

متغیرها	ابعاد	مقدار F	df	sig
متغیر بین گروهی	توانایی تشخیص ایده ها در پس آزمون	۳۰,۴۲	۱ و ۵۱	۰/۰۰۰۱
متغیر مزاحم	توانایی تشخیص ایده ها در پیش آزمون	۰,۰۰۱	۱ و ۵۱	۰/۹۷

براساس جدول ۴ و ۵ تحلیل کواریانس برای مقایسه دو گروه، نشان داد که پس از اجرای آموزش کارآفرینی از نظر اعتماد به نفس برای ترک شغل، با کنترل اثر متغیر مزاحم اعتماد به نفس فراگیران پیش از آموزش کارآفرینی ($F=1/28, p > 0/05$)، میانگین گروه آزمایشی (۳/۰۷) از میانگین گروه گواه (۱/۴۵) بالاتر بوده و براساس F بدست آمده (۱۲۷/۷) در درجه آزادی ۱ و ۵۱، تفاوت معنی داری بین اعتماد به نفس برای ترک شغل دو گروه آزمایش و گواه در سطح (۰/۰۰۰۱) وجود دارد.

جدول ۴ میانگین و انحراف استاندارد اعتماد به نفس برای ترک شغل در گروه آزمایشی و گواه پس از آموزش

آزمایشی		گواه	
میانگین	انحراف استاندارد	میانگین	انحراف استاندارد
۳/۰۷	۰/۶۰	۱/۴۵	۰/۴۴
(۲۷)		(۲۷)	

جدول ۵ مقایسه میانگین اعتماد به نفس برای ترک شغل گروه آزمایشی و گواه پس از آموزش با کنترل متغیر

مزاحم

متغیرها	ابعاد	مقدار F	df	sig
متغیر بین گروهی	اعتماد به نفس برای ترک شغل در پس آزمون	۱۲۷/۲۷	۱ و ۵۱	۰/۰۰۰۱
متغیر مزاحم	اعتماد به نفس برای ترک شغل در پیش آزمون	۱/۳۸	۱ و ۵۱	۰/۲۴

براساس جدول ۶ و ۷ تحلیل کواریانس برای مقایسه دو گروه، نشان داد که پس از اجرای آموزش کار آفرینی از نظر قصد خوداشتغالی، با کنترل اثر متغیر مزاحم قصد خوداشتغالی پیش از آموزش کارآفرینی ($F=۰/۱۰$ ، $p>۰/۰۵$)، میانگین گروه آزمایشی (۲/۹۷) از میانگین گروه گواه (۱/۶۴) بالاتر بوده و براساس F بدست آمده (۵۰/۸۶) در درجه آزادی ۱ و ۵۱، تفاوت معنی در سطح (۰/۰۰۰۱) وجود دارد.

جدول ۶ میانگین و انحراف استاندارد قصد خوداشتغالی در گروه آزمایشی و گواه پس از آموزش

ابعاد	آزمایشی		گواه	
	میانگین	انحراف استاندارد	میانگین	انحراف استاندارد
قصد خوداشتغالی	۲/۹۷	۰/۷۴	۱/۶۴	۰/۵۷
	(۲۷)		(۲۷)	

جدول ۷ مقایسه میانگین قصد خوداشتغالی گروه آزمایشی و گواه پس از آموزش با کنترل متغیر مزاحم

متغیرها	ابعاد	مقدار F	df	sig
متغیر بین گروهی	قصد خوداشتغالی در پس آزمون	۵۰/۸۶	۱ و ۵۱	۰/۰۰۰۱
متغیر مزاحم	قصد خوداشتغالی در پیش آزمون	۰/۱۰	۱ و ۵۱	۰/۷۵

همچنین، براساس جدول ۸ و ۹ تحلیل کواریانس برای مقایسه دو گروه، نشان داد که پس از اجرای آموزش کارآفرینی، با کنترل اثر متغیر مزاحم توانایی اداره کسب و کار پیش از آموزش ($p > 0/05$)، میانگین گروه آزمایشی ($3/10$) از میانگین گروه گواه ($1/83$) بالاتر بوده و براساس F بدست آمده ($58/86$) در درجه آزادی ۱ و ۵۱، تفاوت معنی داری بین توانایی اداره کسب و کار در سطح ($0/001$) وجود دارد.

جدول ۸ میانگین و انحراف استاندارد توانایی اداره کسب و کار در گروه آزمایشی و گواه پس از آموزش

آزمایشی		گواه	
میانگین	انحراف استاندارد	میانگین	انحراف استاندارد
۳/۱۰	۰/۷۰	۱/۸۳	۰/۴۹
(۲۷)		(۲۷)	

جدول ۹ مقایسه میانگین توانایی اداره کسب و کار گروه آزمایشی و گواه پس از آموزش با کنترل متغیر مزاحم

متغیرها	ابعاد	مقدار F	df	sig
متغیر بین گروهی	توانایی اداره کسب و کار در پس آزمون	۵۸/۸۶	۱ و ۵۱	۰/۰۰۰۱
متغیر مزاحم	توانایی اداره کسب و کار در پیش آزمون	۱/۶۴	۱ و ۵۱	۰/۲۰

براساس جدول ۱۰ و ۱۱ تحلیل کواریانس برای مقایسه دو گروه، نشان داد که پس از اجرای آموزش کارآفرینی از نظر اختصاص وقت آزاد برای بررسی و برنامه ریزی کسب و کار، با کنترل اثر متغیر مزاحم به و اختصاص وقت آزاد برای بررسی و برنامه ریزی کسب پیش از آموزش کارآفرینی ($p > 0/05$)، ($F = 5/61$)، میانگین گروه آزمایشی ($2/84$) از میانگین گروه گواه ($1/53$) بالاتر بوده و براساس F بدست آمده ($42/81$) در درجه آزادی ۱ و ۵۱، تفاوت معنی داری بین و اختصاص وقت آزاد برای بررسی و برنامه ریزی کسب دو گروه آزمایش و گواه در سطح ($0/0001$) وجود دارد.

جدول ۱۰ میانگین و انحراف استاندارد اختصاص وقت آزاد برای بررسی و برنامه ریزی کسب در گروه آزمایشی و گواه پس از آموزش

آزمایشی		گواه	
میانگین	انحراف استاندارد	میانگین	انحراف استاندارد
۲/۸۴	۰/۷۹	۱/۵۳	۰/۸۱
(۲۷)		(۲۷)	
اختصاص وقت آزاد برای بررسی و برنامه ریزی کسب			

جدول ۱۱ مقایسه میانگین اختصاص وقت آزاد برای بررسی و برنامه ریزی کسب گروه آزمایشی و گواه پس از آموزش با کنترل متغیر مزاحم

متغیرها	ابعاد	مقدار F	df	sig
متغیر بین گروهی	اختصاص وقت آزاد برای بررسی و برنامه ریزی کسب در پس آزمون	۴۲/۴۸	۱ و ۵۱	۰/۰۰۰۱
متغیر مزاحم	اختصاص وقت آزاد برای بررسی و برنامه ریزی کسب در پیش آزمون	۵/۶۱	۱ و ۵۱	۱۰/۰۲

بحث و نتیجه گیری

نتیجه به دست آمده از تحلیل سؤال اول: آیا پیش از آموزش کارآفرینی تفاوت معنی داری بین خوداشتغالی ادراک شده گروه آزمایشی و گواه در آزمون علوم وجود دارد؟ حاکی از این است که در بعد توانایی تشخیص ایده ها تفاوت معنی داری بین مهارت دو گروه در این بعد وجود ندارد. در بعد اعتماد به نفس برای ترک شغل نیز تفاوت معنی داری بین میانگین دو گروه در این بعد وجود ندارد. در بعد قصد خوداشتغالی تفاوت معنی داری بین میانگین دو گروه در این بعد وجود ندارد. در بعد توانایی اداره کسب و کار تفاوت معنی داری بین مهارت دو گروه در این بعد وجود ندارد. در بعد اختصاص وقت آزاد برای بررسی و برنامه ریزی کسب و کار تفاوت معنی داری بین مهارت دو گروه در این بعد وجود ندارد.

از سوی دیگر نتیجه به دست آمده از تحلیل سؤال دوم: آیا پس از آموزش کارآفرینی، تفاوت معنی داری بین گروه آزمایشی و گواه در آزمون علوم وجود دارد؟ نیز بیانگر این است که پس از اجرای آموزش

کارآفرینی از نظر توانایی تشخیص ایده ها، تفاوت معنی داری بین توانایی تشخیص ایده ها در دو گروه آزمایش و کنترل در سطح معنی داری (۰/۰۰۰۱) وجود دارد. از سوی دیگر پس از اجرای آموزش کارآفرینی از نظر اعتماد به نفس برای ترک شغل، تفاوت معنی داری بین اعتماد به نفس برای ترک شغل دو گروه آزمایش و گواه در سطح (۰/۰۰۰۱) وجود دارد. از طرفی پس از اجرای آموزش کارآفرینی از نظر قصد خوداشتغالی، تفاوت معنی داری بین دو گروه آزمایش و کنترل در سطح معنی داری (۰/۰۰۰۱) وجود دارد. از سوی دیگر پس از اجرای آموزش کارآفرینی از نظر توانایی اداره کسب و کار، تفاوت معنی داری بین دو گروه آزمایش و کنترل در سطح معنی داری (۰/۰۰۰۱) وجود دارد. در نهایت پس از اجرای آموزش کارآفرینی از نظر اختصاص وقت آزاد برای بررسی و برنامه ریزی کسب، تفاوت معنی داری بین دو گروه آزمایش و گواه در سطح معنی داری (۰/۰۰۰۱) وجود دارد.

نتیجه این پژوهش با نتایج پژوهش های (Chienwattanasook & Jermisittiparsert, 2019) و (Iyortsuun, Goyit & Dakung, 2021) و (Sri Ramalu, Nadarajah & Aremu, 2020) همسو می باشد. در حقیقت می توان از نتیجه تحقیق حاضر این گونه استنباط نمود که افراد پس از آموزش کارآفرینی دانش، نگرش و مهارت هایی را کسب می نمایند که به واسطه آن در توانایی تشخیص ایده ها و تبدیل ایده به عمل توانمند شده و از طرفی برای ترک شغل ثابت و ایمن خود اعتماد به نفس می یابند. از سوی دیگر به واسطه این آموزش ها، به خوداشتغالی تمایل یافته و برای اداره کسب و کار خود توانا می گردند. از طرفی بعد از تحت آموزش قرار گرفتن وقت آزاد خود را برای بررسی و برنامه ریزی کسب و کار خود اختصاص خواهند داد چراکه از طریق این آموزش ها انگیزه و جرأت راه اندازی و اداره کسب و کار خود را کسب می کنند.

در واقع کارآفرینی و آموزش آن به عنوان منبع اشتغال و ستون رشد و توسعه اقتصادی محسوب می گردد که موجب تقویت استانداردهای زندگی افراد شده و آنها را به افرادی خلاق، نوآور و ریسک پذیر تبدیل می نماید. از طرفی (Wang, Yaohuizhang & Wen, 2018) معتقدند که آموزش کارآفرینی تفکر خلاق و نوآورانه افراد را پرورش داده و منجر به تقویت توانایی ریسک پذیری آنها شده و افراد را در برنامه ریزی و مدیریت برنامه در دستیابی به اهداف خود توانمند می سازد. برخی از محققان نیز به رابطه بین آموزش کارآفرینی و قصد کارآفرینانه دانشجویان برای خوداشتغالی و ایجاد شغل اشاره کرده اند (Oduor, Bancy, 2013; Masese, 2018; Mkala & Wanjau, 2013).

آموزش کارآفرینی دارای قابلیت تأثیرگذاری بر مهارت ها و دانش فارغ التحصیلان برای خوداشتغالی را دارا می باشد (Yoon, 2018). (Fayolle, Gailly, & Lassas-Clerc, 2006) نیز بر این باورند که آموزش کارآفرینی تأثیر مثبتی بر نگرش دانشجویان نسبت به خوداشتغالی دارد. (Singh et al, 2010) نیز خوداشتغالی را به عنوان بخشی از چالش های اقتصاد نوین معرفی کرده اند و معتقدند خوداشتغالی به ارزیابی تمایل فردی برای خوداشتغالی اطلاق می گردد که حاصل دانش کسب شده فرد طی آموزش کارآفرینی است. از سوی دیگر (Barba-Sánchez, & Atienza-Sahuquillo, 2017) به نقش انگیزه و آموزش کارآفرینی بر خوداشتغالی اشاره کرده اند. در واقع آنها انگیزه فردی و توانایی برای راه اندازش کسب و کار خود را خوداشتغالی تعریف کرده اند.

آموزش کارآفرینی و نگرش کارآفرینانه پیش بینی کننده معنی داری برای قصد خوداشتغالی است (Ayalew & Zeleke, 2018). تحقیقات نشان داده است که کسب مهارت به واسطه آموزش کارآفرینی عاملی مهم در به کارگیری فرصت های کارآفرینی برای خوداشتغالی است (Ekpe et al, 2015). در واقع افراد بعد از کسب مهارت ها، ذهنیتی نوآورانه به دست می آورند و جهت راه اندازی کسب و کار خود تمایل بیشتری می یابند (Okpara, 2007). در واقع خوداشتغالی مترداف کارآفرینی است. افرادی که قصد خوداشتغالی دارند افرادی هستند که آماده راه اندازی کسب و کار خود هستند (Dubey, 2022). از این رو یکی از اهداف دانشگاه ها برای عملی کردن برنامه های کارآفرینی در جهت توسعه مهارت، تشویق دانشجویان برای یادگیری بیشتر در مورد فعالیت های خوداشتغالی است (Reyad, Badawi & Hamdan, 2020). از طرفی کارآفرینی به توانایی فرد برای تبدیل ایده ها به عمل تعریف شده است. این تعریف شامل خلاقیت، نوآوری و ریسک پذیری به اندازه توانایی برنامه ریزی و مدیریت پروژه برای دستیابی به اهداف می گردد (İspir, Elibol & Sönmez, 2019).

از سوی دیگر آموزش کارآفرینی به عنوان روشی معرفی شده است که افراد به واسطه آن مهارت های لازم برای شناسایی فرصت هایی که اغلب توسط دیگران نادیده گرفته می شود، را کسب می نمایند (Ahmad, 2013). در واقع آموزش کارآفرینی، مهارت و دانش آموزش داده شده به افراد در ایجاد تمایل در آنها برای راه اندازی کسب و کار شخصی خود و آماده سازی افراد برای خوداشتغالی است (Alberti, Sciascia & Poli, 2004). آموزش کارآفرینی به عنوان عاملی اساسی برای خوداشتغالی، توسعه منطقه ای و پویایی اقتصادی در دنیای امروزی محسوب می گردد. به عبارتی آموزش کارآفرینی برنامه ای است که طی آن دانش آموزان یا دانشجویان مجهز به مهارت ها و دانشی می شوند که آنها را در درک نیازمندی های بازار و شناسایی فرصت های تجاری و دیدگاه مشتریان توانا می سازد (Fadzila & Hussain, 2021).

از طرفی آموزش کارآفرینی عاملی اساسی در راه اندازی کسب و کارهای جدید و خوداشتغالی نیز محسوب می گردد (Baron, Zhao & Miao, 2015). آموزش کارآفرینی مجموعه ای از فعالیت های آموزشی را شامل می شود که موجب افزایش انگیزش افراد و قصد آنها در انجام فعالیت های کارآفرینانه می گردد (Liñán, 2004). از سوی دیگر (McMullan, Chrisman & Vesper, 2002) متوجه شدند که از طریق آموزش کارآفرینی می توان موجبات بروز ایده ها و رفتارهای مناسب و ضروری برای کارآفرینی را فراهم آورد. Botha (2006) هدف آموزش کارآفرینی را تقویت قصد و تمایل کارآفرینی معرفی کرده اند. بنابراین می توان نتیجه گرفت که آموزش کارآفرینی به واسطه تقویت قصد و تمایل افراد به کارآفرینی موج توسعه دانش و مهارت های افراد در جهت راه اندازی کسب و کاری جدید می گردد (Liu et al, 2019). در واقع آموزش بر نگرش و تمایل دانشجویان به سمت و سوی کارآفرینی و خودکارآمدی کارآفرینانه آنها تأثیرگذار است. به عبارتی عدم وجود آموزش کارآفرینی منجر به سطح پایین قصد و تمایل به کارآفرینی در بین دانشجویان می گردد (Lüthje & Franke, 2002).

از طرفی آموزش می تواند آگاهی و اعتماد به نفس افراد را پرورش دهد و دسترسی و استفاده از ظرفیت های موجود در جامعه را بهبود بخشد. لذا مهارت آموزی از اقداماتی است که می تواند آمادگی افراد را برای

اشتغال فراهم سازد (اسدی، خلیلی و حق پرست، ۲۰۱۴). از ویژگی های آموزش کارآفرینانه نیز می توان به مواردی مانند: شناسایی و آماده سازی کارآفرینان، آموزش تحقیقات بازار و تحلیل رقبا، تأمین مالی، بهبود و توسعه رفتارهای کارآفرینانه، توانمندسازی در تنظیم برنامه های کسب و کار، توانمندسازی مخاطبین جهت اقدام به رفتار مخاطره آمیز، اشاره نمود. به عبارتی آموزش کارآفرینی منجر به پیامدهای انگیزشی و شناختی در افراد گردیده و در نهایت موجب شروع استارت آپ ها و کسب و کارهای جدید و نوپا می شود (Martin, McNally & Kay, 2013). در واقع آموزش کارآفرینی آگاهی دانشجویان را افزایش داده و موجب تقویت مهارت های کارآفرینی در آنها شده و آنها را به سوی کارآفرین شدن و راه اندازی کسب و کار هدایت می کند (Ratten & Jones, 2020). از طرف Vías & Rivera-Cruz (2020) آموزش کارآفرینی را به عنوان فعالیت های آموزشی و یادگیری معرفی کرده اند که از این طریق افراد قادرند نگرش های تجاری خود مانند استقلال، ابتکار، نوآوری، ریسک پذیری و ایجاد شغل را تقویت نمایند. به عبارتی دانشجویان با استفاده از مهارت ها و تجربی که از طریق آموزش کارآفرینی کسب می نمایند، قادر به راه اندازی تجارت می شوند (Zeng & Honig, 2016).

در واقع آموزش کارآفرینی روشی مهم در ترغیب کارآفرینی است به این دلیل که آموزش: به فرد احساس استقلال و اعتماد به نفس می دهد؛ فرد را در شناسایی اولویت های شغلی توانا می سازد؛ موجب وسعت دید افراد شده تا درک بهتری از فرصت ها پیدا کنند؛ دانشی برای افراد فراهم می کند تا در توسعه فرصت های تجاری جدید موفق عمل نمایند (Doğan, 2015). از سوی دیگر آموزش کارآفرینی موجب تقویت آگاهی و توانایی کارآفرینانه دانشجویان شده و آنها را در کسب استقلال یاری می نماید. به عبارتی این نوع آموزش ها منجر به خلق کسب و کارهای جدید و تقویت سطح و کیفیت کسب و کارها می شود (Long et al, 2021). در واقع کارآفرینی، به دانش، مهارت، شایستگی و طرح واره ذهنی افراد اطلاق می گردد که از فارغ التحصیلان دانشگاهی انتظار می رود با بهره گیری از آن، از فرصت های پیرامون خود در جهت خوداشتغالی استفاده نموده و در این مسیر موفق عمل نمایند (Kalimasi & Herman, 2016). به عبارتی آموزش کارآفرینی می تواند با تأثیر بر دانش و مهارت کارآفرینان فارغ التحصیل منجر به تشویق آنها به خوداشتغالی گردد. در واقع این نوع آموزش دانش و مهارتی که دانشجویان کارآفرین برای خوداشتغالی نیاز دارند را در اختیار آنها می گذارد (Yoon, 2018).

از طرفی Odewale et al (2019) معتقدند که کسب دانش از طریق آموزش کارآفرینی بر تصمیم گیری او برای خوداشتغالی تأثیرگذار است. به عبارتی آموزش کارآفرینی از طریق تأثیرگذاری بر دانش و مهارت های مورد نیاز افراد کارآفرین موجبات خوداشتغالی را فراهم می آورد (Blackburn, 2016). در واقع تشویق به خوداشتغالی از طریق آموزش کارآفرینی موجب تقویت خودکارآمدی کارآفرینانه افراد و راه اندازی کسب و کارهای جدید می گردد (Ojiaku, Nkamnebe & Nwaizugbo, 2018).

Ogundipe et al (2012) و van der Zwan, Zuurhout & Hessels (2013) نیز معتقدند که آموزش کارآفرینی بر تمایل افراد به خوداشتغالی تأثیرگذار است. از طرفی آموزش کارآفرینی قابلیت ریسک پذیری افراد تحت آموزش را تقویت کرده و به این واسطه شرایط را برای خوداشتغالی افراد و راه اندازی شغل

خود فراهم می آورد. در همین راستا (Musetsho & Lethoko, 2017) معتقدند که برنامه آموزشی آموزش کارآفرینی منجر به ایجاد تمایل به کارآفرینی در دانشجویان تحت تعلیم شده و در نهایت خوداتکایی و خوداشتغالی آنها را موجب می گردد. (Michaelides & Davis, 2020) نیز بر این باورند که آموزش کارآفرینی افراد بیکار را به سمت خوداشتغالی سوق می دهد. به عبارتی برنامه مناسب آموزش کارآفرینی، موجبات هدایت دانشجویان به سمت خود اشتغالی را مهیا می سازد (Castillo, De Jorge-Moreno & Triguero, 2012).

ملاحظات اخلاقی

در پژوهش حاضر فرم‌های رضایت‌نامه آگاهانه توسط تمامی شرکت‌کننده‌ها تکمیل شد.

حامی مالی

هزینه‌های مطالب حاضر توسط نویسنده مقاله تأمین شد.

تعارض منافع

بنابراین اظهار نویسنده مقاله حاضر فاقد هرگونه تعارض منافع بوده است.

References

2. Jalilian, N., and Papzan, A. (2019). Obstacles and limitations of the success of self-sufficiency and entrepreneurship projects of the Imam Khomeini Relief Committee (RA), case: women-headed households in Harsam village, Islamabad Gharb city.

Aboho, R., Aleru, G.E., & Danladi, S.A. (2016). Impact of entrepreneurship education on entrepreneurial inclination amongst undergraduate students of two Nigerian universities, *Knowledge Review*, 35(1), 1-6.

Adem, E. Y. (2008). The effect of entrepreneurship training in TVET programs as a source of motivation for entrepreneurship. *Unpublished Master's Thesis*. Addis Ababa University, Addis Ababa, Ethiopia.

Afolabi, M. O., Kareem, F. A., Okubanjo, I. O., Ogunbanjo, O. A., & Aninkan, O. O. (2017). Effect of Entrepreneurship Education on Self-Employment Initiatives among Nigerian Science & Technology Students. *Journal of Education and Practice*, 8(15), 44-51.

Ahmad, S. Z. (2013). The need for inclusion of entrepreneurship education in Malaysia lower and higher learning institutions. *Education+ Training*. 55(2), 191-203.

Ajzen, I. (1991). The theory of planned behavior. *Organizational behavior and human decision processes*, 50(2), 179-211.

Akpan, C., & Etor, C. (2013). University Lecturers Perceptions of Entrepreneurship Education as an Empowerment Strategy for Graduate Self-Employment in South—South Nigeria. *International Journal of Asian Social Science*, 3, 1180-1195.

Alberti, F., Sciascia, S., & Poli, A. (2004, July). Entrepreneurship education: notes on an ongoing debate. In *Proceedings of the 14th Annual IntEnt Conference, University of Napoli Federico II, Italy*, 4(7).

Anu, B.(2025). Entrepreneurial Challenges in a Southern Indian State: Exploring Financial Awareness, Credit Access and related Barriers to Entrepreneurship. *INDO-ASIAN JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE AND MANAGEMENT RESEARCH*, 2(02), 90-121.

Anu, L. (2007). Fostering intrapreneurship-The new competitive edge.

Arasti,Z., Sefidgar,A., & Zafarian,R.(2015).Explaining the role of individual, environmental, and systemic components in the success of entrepreneurship e-learning at the University of Tehran. *Journal of Entrepreneurship Development*, 8(1),61-79.

Asadi Khalili, N.J.; Haghparast, F.; Zirak Abdarloo, A.; Mehrabani, A. (2018). Studying the status of cooperatives of women-headed households under the coverage of the Welfare Organization. Center for Statistics and Strategic Information of the Ministry of Cooperatives, Labor and Social Welfare.

Asadi Khalili,N., & Haqparast,F.(2013).Comparative study of entrepreneurship training in Iran and other countries and providing effective solutions for entrepreneurship training to female heads of households covered by the Welfare Organization, *work & Society*, 162, 44-56.

AY, T. S., & ACAR, Ş. (2016). SINIF ÖĞRETMENLERİNİN GİRİŞİMCİLİK BECERİSİ KAZANDIRMAYA YÖNELİK GÖRÜŞLERİ. *Electronic Journal of Social Sciences*, 15(58), 960- 976.

Ayalew, M. M., & Zeleke, S. A. (2018). Modeling the impact of entrepreneurial attitude on self-employment intention among engineering students in Ethiopia. *Journal of Innovation and Entrepreneurship*, 7, 1-27.

Azim, M. T., & Al-Kahtani, A. H. (2015). Designing entrepreneurship education and training program: In search of a model. *Journal of Economics and Sustainable Development*, 6(22), 112-127.

Barba-Sánchez, V., & Atienza-Sahuquillo, C.(2017). Entrepreneurial motivation and self-employment: evidence from expectancy theory. *International Entrepreneurship and Management Journal*, 13(4), 1097-1115.

Baron R. A., Zhao H., Miao Q. (2015). Personal motives, moral disengagement, and unethical decisions by entrepreneurs: cognitive mechanisms on the slippery slope. *J. Bus. Ethics*,128 107–118.

Blackburn, R. A. (2016). *Government, SMEs and entrepreneurship development: Policy, practice and challenges*. Routledge.

Botha, M. (2006). Measuring the effectiveness of the women entrepreneurship programme, as a training intervention, on potential, start-up and established women entrepreneurs in South Africa. *Study Teach. S. Afr.* 10, 163–183.

Castillo, L.L., De Jorge-Moreno, J. & Triguero, M.S. (2012) 'The effect of businesses and economics education programs on students' entrepreneurial intention' *European Journal of Training and Development*, 36(4), 409-425.

Chienwattanasook, K., & Jermisittiparsert, K. (2019). Impact of entrepreneur education on entrepreneurial self-employment: a study from Thailand. *Polish Journal of Management Studies*, 19.

Davidson, P (2009). Determinants of Entrepreneurial Intentions, Proceedings RENT XI Workshop. Piacenza, Italy. Viewed on 16 Sept 2011, <http://J/eprintsaut.Au/archive/000020761>. Retrieved

Dlamini, S., & Bimha, H. (2017). The effectiveness of youth entrepreneurship programmes in enhancing an entrepreneurial culture in Swaziland. *IOSR Journal of Research & Method in Education*, 7(3), 73-82.

Dodd, S. D., & Hynes, B. C. (2012). The impact of regional entrepreneurial contexts upon enterprise education. *Entrepreneurship & Regional Development*, 24(9-10), 741-766.

Doğan, E. (2015). The effect of entrepreneurship education on entrepreneurial intentions of university students in Turkey. *Istanbul University Econometrics and Statistics E-Journal*, (23), 79-93.

Douglas, E. J., & Shepherd, D. A. (2002). Self-employment as a career choice: Attitudes, entrepreneurial intentions, and utility maximization. *Entrepreneurship theory and practice*, 26(3), 81-90.

Dubey, P. (2022). Entrepreneurial characteristics, attitude and self-employment intention: A study of public and private technical institutes' undergraduates. *J. Bus. Manag.* 24, 21-30.

Ekpe, L., Razak, R. C., and Abdulla, Z. (2015). Entrepreneurial skill acquisition and youth's self-employment in Malaysia: How Far? *Mediterr. J. Soc. Sci.* 6, 150-154.

Emmanuel, Y. (2017). Influence of entrepreneurship education, technology and globalisation on performance of SMEs in Nigeria. *African journal of business management*, 11(15), 367-374.

Fadzila, A. H. H., & Hussain, W. M. H. W. (2021). The Impact of Entrepreneurship Education Towards Self-employment Intention Among University Students. *Quantum Journal of Social Sciences and Humanities*, 2(1), 56-63.

Fatoki, O. (2014). The entrepreneurial intention of undergraduate students in South Africa: The influences of entrepreneurship education and previous work experience. *Mediterranean Journal of Social Sciences*, 5(7), 294.

Fayolle, A., Gailly, B., & Lassas-Clerc, N. (2006). Assessing the impact of entrepreneurship education programmes: A new methodology. *Journal of European Industrial Training*, 30(9), 701-720.

Fleming, P. (1996). Entrepreneurship Education in Ireland: A Longitudinal Study. *Academy of Entrepreneurship Journal*, 2(1): 31-43.

Gafar, M., Yusoff, W.F.W., Kasim, R., & Martin, D. (2015). Attitude to business reality, perceived value creation and subjective norms: How they impact on students of higher learning institutions' self-employment intentions in Malaysia. *Mediterranean Journal of Social Sciences*, 6(5), 186-196.

Ghavami, H.(2003). A Study of self-employment compared to wage employment, *Economic Research*, 38(2), 151-172.

Gibb, A.A. (1987). Education for enterprise: training for small business initiation – some contrasts. *Journal of Small Business and Entrepreneurship*, 4 (3), 42-7.

Guerra, G., & Patuelli, R. (2016). The role of job satisfaction in transitions into self-employment. *Entrepreneurship Theory and practice*, 40(3), 543-571.

Habashi, M. M., Graziano, W. G., & Hoover, A. E. (2016). Searching for the prosocial personality: A big five approach to linking personality and prosocial behavior. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 42(9), 1177-1192.

Henry, C., Hill, F., & Leitch, C. (2005). Entrepreneurship education and training: can entrepreneurship be taught? Part I. *Education+ Training*.

Iakovleva, T., & Kolvereid, L. (2009). An integrated model of entrepreneurial intentions. *International Journal of Business and Globalisation*, 3(1), 66-80.

İspir, Ö., Elibol, E., & Sönmez, B. (2019). The relationship of personality traits and entrepreneurship tendencies with career adaptability of nursing students. *Nurse education today*, 79, 41-47.

Iyortsuun, A. S., Goyit, M. G., & Dakung, R. J. (2021). Entrepreneurship education programme, passion and attitude towards self-employment. *Journal of Entrepreneurship in Emerging Economies*, 13(1), 64-85.

Jalilian, N., & Pope Zan, A. (2019). Obstacles and limitations to the success of self-sufficiency and entrepreneurship projects of Imam Khomeini Relief committee case : Female heads of households in harsam rural district, west Islamic county, *Quarterly Journal of spatial economics and rural development*, 8(27), 65-78.

Jena, R. K. (2020). Measuring the impact of business management Student's attitude towards entrepreneurship education on entrepreneurial intention: A case study. *Computers in Human Behavior*, 107, 106275.

Kalimasi, P. J & Herman, C (2016). Integrating Entrepreneurship across University Wide Curricula: The case of two public universities in Tanzania, *Industry and Higher Education* 30(5) 344-354.

Karami, Y., Mobaraki, M.H.; and Mohajeri, A.R. (2011). Identifying factors affecting the success of self-sufficiency and employment generation projects of Imam Khomeini Relief Committee (RA) with a social entrepreneurship approach, First National Student Conference, Tehran, Tehran, University of Tehran

Kumara, P.A.P.S. (2012) Undergraduates' Intention towards Entrepreneurship: Empirical Evidence from Sri Lanka. *Journal of Enterprising Culture*, 20, 105-118.

Li, L., & Wu, D. (2019). Entrepreneurial education and students' entrepreneurial intention: does team cooperation matter?. *Journal of Global Entrepreneurship Research*, 9(1), 1-13.

Li, Z & Liu, Y. (2011). Entrepreneurship education and employment performance: An empirical study in Chinese university. *Journal of Chinese entrepreneurship*, 3(3), 195-203.

Liñán, F. (2004). Intention-based models of entrepreneurship education. *Piccola Impresa/Small Business*, 3(1), 11-35.

Liu, X., Lin, C., Zhao, G., & Zhao, D. (2019). Research on the effects of entrepreneurial education and entrepreneurial self-efficacy on college students' entrepreneurial intention. *Frontiers in psychology*, 10, 869.

- Long, Z., Zhao, G., Wang, J., Zhang, M., Zhou, S., Zhang, L., & Huang, Z. (2021). Research on the drivers of entrepreneurship education performance of medical students in the digital age. *Frontiers in Psychology*, 12, 733301.
- Lüthje, C., & Franke, N. (2002, May). Fostering entrepreneurship through university education and training: Lessons from Massachusetts Institute of Technology. In *European Academy of Management 2nd Annual Conference on Innovative Research in Management, Stockholm* (pp. 9-11).
- Macieira, M. H. C. (2009). The determinants of self-employment. *Universidade Tecnica de Lisboa*.
- Martin, B.C., McNally, J.J., & Kay, M.J. (2013). Examining the formation of human capital in entrepreneurship : A meta-analysis of entrepreneurship education outcomes. *Journal of Business Venturing*, 28(2), 211-224.
- McMullan, W., Chrisman, J., and Vesper, K. H. (2002). Lessons from successful innovations in entrepreneurial support programming, in *Innovation and Entrepreneurship in Western Canada*, 2nd Edn, eds J. J. Chrisman, J. A. D. Holbrook, and J. H. Chua (Calgary, AB: University of Calgary), 207–223.
- Michaelides, M., & Davis, S. (2020). From unemployment to self-employment: The role of entrepreneurship training. *IZA Journal of Labor Policy*, 10(1).
- Mkala, D. M., & Wanjau, K. (2013). Transforming implementation of entrepreneurship education programme in technical training institutions in Kenya.
- Musetsho, T. R., & Lethoko, M. X. (2017). An evaluative study on the effect of entrepreneurial education curriculum on students at the University of Venda, South Africa. *The Independent Journal of Teaching and Learning*, 12(1), 74-89.
- Odewale, G. T., Hani, S. H. A., Migiro, S. O., & Adeyeye, P. O. (2019). Entrepreneurship Education and Students'views On Self-Employment Among International Postgraduate Students In Universiti Utara Malaysia. *Journal of Entrepreneurship Education*, 22(1), 1-15.
- Oduor, C., Bancy, K., & Masese, P. (2018). Improving the quality of services in the youth polytechnics. A demand - led approach to skills planning and development. Institute of Economic Affairs, 6.
- Ogundipe, S. E., Kosile, B. A., Olaleye, V., & Ogundipe, L. (2012). Entrepreneurial intention among business and counselling students in lagos state university sandwich programme. *Journal of Education and Practice*, 3(14), 64–72.
- Ojiaku, O. C., Nkamnebe, A. D., & Nwaizugbo, I. C. (2018). Determinants of entrepreneurial intentions among young graduates: perspectives of push-pull-mooring model. *Journal of Global Entrepreneurship Research*, 8(1), 1-17.
- Okeke, M., Okonkwo, G., & Oboreh, J. (2016). Entrepreneurship education as a catalyst for entrepreneurial inclination in selected universities in the South-East Zone. *Arabian Journal of Business and Management Review*, 5(11), 13-22.
- Okpara, O. F. (2007). The value of creativity and innovation in entrepreneurship. *J. Asia Entrep. Sustain*, 3, 2–9.
- Rafiei, Y.; Kashti Aray. (2019). Designing a content model for entrepreneurship education for humanities. *Teaching Research*, 7(4), 169-150.
- Ratten, V., & Jones, P. (2020). Entrepreneurship and management education: Exploring trends and gaps. *The International Journal of Management Education*, 19(1), 100431.

Remeikiene, R., Dumciuvienė, D., & Startienė, G. (2013). Explaining entrepreneurial intention of university students: The role of entrepreneurial education. In *Active Citizenship by Knowledge Management & Innovation: Proceedings of the Management, Knowledge and Learning International Conference* (pp. 299-307). ToKnowPress.

Reyad, S., Badawi, S., and Hamdan, A. (2020). Assessing the impact of entrepreneurial skills development on self-employment practices amongst Egyptian and Bahraini accounting students in public and private universities. *J. Islam. Account. Bus. Res.* 11, 1101–1120.

Samandarhabashi, E., Karimi, I., & Narimanian, H. (2013). Effect of entrepreneurship education on the ability to recognize entrepreneurial opportunities (case study: technical and vocational training centers, city pasrabad). The fifth national conference and the fourth international conference on skills training and employment, 1-16.

Schumpeter, J. A. (2013). *Economic theory and entrepreneurial history* (pp. 45-64). Harvard University Press.

Şeşen, H., & Pruett, M. (2014). The impact of education, economy and culture on entrepreneurial motives, barriers and intentions: A comparative study of the United States and Turkey. *The Journal of Entrepreneurship*, 23(2), 231-261.

Seydi, R.; Moradnejadi, H.; and Mehdizadeh, H. (2018). Study of business and entrepreneurial skills (trainees of Ivan Sisters Technical and Vocational Education Center).

Shahabadi, A., & Khatami, T. (2013). Study of factors affecting self-employment in the Iranian economy. *Quarterly Journal of Economic Research*, (1)13, 109-91.

Shahabadi, A., & Khatami, T. (2013). Study of factors affecting self-employment in the Iranian economy, *Economic research sustainable Growth and Development research*, 13(1), 91-110.

Shapiro, A., & Sokol, L. (1982). The social dimensions of entrepreneurship. *University of Illinois at Urbana-Champaign's Academy for Entrepreneurial Leadership Historical Research Reference in Entrepreneurship*.

Singh, G., & DeNoble, A. F. (2003b). Views on self-employment and personality: An exploratory study. *Journal of Developmental Entrepreneurship*, 8, 265–281.

Singh, G., Saghaei, M., Ehrlich, S., & De Noble, A. (2010). Perceptions of self-employment among mid-career executives in the people's republic of China. *Journal of Career Assessment*, 18(4), 393–408.

Slavtchev, V., Laspita, S., & Patzelt, H. (2012). *Effects of entrepreneurship education at universities* (No. 2012, 025). Jena Economic Research Papers.

Solomon, G. (2007). An examination of entrepreneurship education in the United States. *Journal of small business and enterprise development*, 14(2), 168-182.

Sri Ramalu, S., Nadarajah, G. and Aremu, A.Y. (2020). The Effect Of High Impact Entrepreneurship Educational Practices (HIEEPs) on Entrepreneurial Self-Employment among Business School Students. *Humanities & Social Sciences Reviews*, 8(2), 661-674.

- Tabatabai, A.; Rahimian, G.; Aalami, F. (2020). Study of factors affecting the development of entrepreneurs in universities (case study: research conducted in Iran). *Teaching Research*, 9(3), 172-146.
- Terjesen, S., Hessels, J., & Li, D. (2016). Comparative international entrepreneurship: A review and research agenda. *Journal of Management*, 42(1), 299-344.
- Thompson, E.R. (2009). Individual Entrepreneurial Intent: construct clarification and development of an internally reliable metric, *Entrepreneurship Theory and Practice*, 33, 669-694.
- Ungerman, O., Dedkova, J., & Gurinova, K. (2018). The impact of marketing innovation on the competitiveness of enterprises in the context of industry 4.0. *Journal of competitiveness*, 10(2), 132.
- Valikhani, M., & Valiei, M. (2021). Explaining the development model and entrepreneurship training with job empowerment approach (case study: clients of Imam Khomeini Relief committee in Tehran province), *journal of Iranian social development studies*, 13(1), 155-166.
- Van der Zwan, P., Verheul, I., Thurik, R., & Grilo, I. (2013). Entrepreneurial progress: Climbing the entrepreneurial ladder in Europe and the United States. *Regional Studies*, 47(5), 803-825.
- Verheul, I., Block, J., Burmeister-Lamp, K., Thurik, R., Tiemeier, H., & Turturea, R. (2015). ADHD-like behavior and entrepreneurial intentions. *Small Business Economics*, 45(1), 85-101.
- Vías, C. M., & Rivera-Cruz, B. (2020). Fostering innovation and entrepreneurial culture at the business school: A competency-based education framework. *Industry and Higher Education*, 34(3), 160–176.
- Wang, Y., Yaohuizhang, & Wen, L. (2018). Entrepreneurship Education and stage support for college students entrepreneurship based on the enlightenment of entrepreneurship education of Jinan University. *Advances in Social Sciences, Education and Humanities Research*, 283.
- Yoon, D. (2018). Rising Unemployment among Young People and Improved Employment Policy: The Case of South Korea, *Economics & Sociology*, 11(4).
- Zabihi, M.R., & Moghadasi, A. (2006). Entrepreneurship : from theory to practice, Jagan Frada.
- Zabihi, M.R.; and Moghaddisi, A. (2009). Entrepreneurship from theory to practice, Mashhad: Jahan Farda Publishing.
- Zaman, U., Zahid, H., Aktan, M., Raza, S., & Sidiki, S. N. (2021). Predictors of self-employment behavior among business graduates. *Cogent Business & Management*, 8(1), 1947760.
- Zeng, Z.E. & Honig, B. (2016). How should entrepreneurship be taught to students with diverse experience? A set of conceptual models of entrepreneurship education. In: Models of Start-Up Thinking